

— Novella —

Négy óraker lejárt a látogatási idő, a betegek hozzátartozói és ismerősei eltávoztak, ki megnyugodva, megkönnyebbülve, abban a tudatban, hogy bennfekvő hozzátartozója hamarosan meggyógyul és hazakerül, ki szomorúan, rosszsejtelemmel, arra gondolva, hogy akit ott hagyott, sohasem lesz többé a régi.

A cementlapos folyosók elcsendesedtek, megszűnt a csoszogás, járkálás, s legfeljebb egy-egy fehérköpenyes ápolónő sietett valamelyik betegszobába, ahonnan csengettek. Az augusztusvégi vasárnapdélután poros unalma újra ráborult a déli oldalról magas fákkal körülvette hatalmas kórházépületre.

Három asszony beszélgetett az egyik északkeletre néző betegszobában. Az egyik ötvenötéves, őszülő, jóságosarcú, a másik harminc, nevető kékszemű, szőke, a harmadik alig huszonkétéves, szép, hullámos barnahajú. Az öregasszonyt csontig égett balkarjával hozták be, a szőkét valami injekciómérgezéssel, a barnát, néhány napra a szülés után, csunyán gennyesedő jobbmellével.

Valamennyien szó nélkül viselték sorsukat, csak a fiatalnak görbült egyszer gyermekesen sírásra a szája, amikor arra gondolt, hogy szép, formás, leányos keblét a műtét elcsúfíthatja.

— Jaj, mi lesz velem, ha mégis operálni kell a mellemet — mondta pityergő hangon. — Férjem biztosan elhidegült irántam.

— Sose féljen ilyesmitől — vigasztalta az oly sok megpróbáltatást ért, jószívű öregasszony. — Ha igazán szereti az ura — szavaiából pedig azt látom, hogy igen — akkor egy nyomot hagyó operáció után is szeretni fogja.

— Úgy gondolja a néni? — kérdezte a fiatalasszony fölcskillanó szemmel.

— Úgy.

— Bár úgy lenne — sóhajtott a gyerekasszony, s szép, barna szemével elmélázva nézett maga elé. — Úgy szerettem volna, ha ma

ő is meglátogat — folytatta. — Ő úgy meg tud nyugtatni, ha mellettem van, oly biztonságban érzem magamat, de ha nem tudott eljönni. Ma megint valami fontos tanácskozása van a gyárban — mentegette. — A kisfiút is csak futólag láthatta. — Szegény csöppem! — pityeredett el újra. — Egyikünk sincs mellette. És én mégis mindig csak magamra gondolok. Milyen önző is vagyok. Pedig alig vártam, hogy megszülessen.

— Mit tesz magának szemrehányást — mondta a szőke. — Hát tehet róla, hogy itt kell feküdnie. A kisgyerek édesanyjánál különben is a legjobb helyen van. Nem mondta délután is, hogy ne agódjék.

— Igen, de mégis.

— Olyan, mint egy gyerek — mondta a szőke.

— Valóban — vette át a szót az özvegy. — Az orvos is úgy bánik velem, a házaspár is délután. — Mit is mondott a férfi: „Hogy van a mi nagylányunk?” És mennyi gyöngédséggel, szeretettel! A haját is megsímogatta, mint egy kislánynak. Boldog lehet, hogy így szeretik, ne panaszkodjék hát. Mit szóljak én? Kicsodám van nékem, ki szeret engem? Egyetlen fiam odaveszett, mikor a többi katonával nyugatra vitték. Ki tudja, hol fekszik? Ha tehetném, akkor sem mehetnék sirjához.

— Képzeld meg magukat az én helyembe — folytatta. — Amint itt feküdtem, s hallanom kellett — fordult a szőke asszonyhoz — hogy az operált ura orvossal és ápolónővel is üzen, és érdeklődik hogyléte iránt. Azután a látogatási óra. Mikor mindegyiknek ágya mellett ott állt valaki a családból, míg nékem senkim, csak szomszédaim.

S rágondolt az őt meglátogató, egyszerű crnagórac asszonyokra, akik tejfölt, túrót, kalácsot, gyümölcsöt hoztak neki, ki, amit tudott. S ő hogy evett mindenkől, minő telhetetlen éhséggel, mohósággal! Mintha sanyarú özvegysége éhkoppos napjait akarta volna egyszerre behozni. S a sötétruhás asszonyok közben körötte álltak, s csendesen kérdezték:

— Kako szi, kako szi?

Ami úgy hangzott, mintha levelek hulldogáltak volna ősszel halak a fákról. A maguk módján sajnálták is, mert tudták, hogy senkije. S közben folyton beszéltek hozzá, sopánkodva, fejükkel is bólogatva, bár az özvegy alig értette, mit mondanak, mert csak kilencven-száz szót tudott, házkörülít, legszükségesebbet, ezért egy „pa da”-val vagy mosollyal válaszolt, meg „hvala”-val.

Azután fölszedelőzködtek és eltávoztak. S az oly szomorú volt, hogy csak ők jöttek, más senki! S az is, mikor elmentek, és ismét egyedül maradt, míg a másik két ágnál még mindig beszélgettek s nevetgéltek, mintha ő ott sem lett volna.

— A néni sohasem volt boldog? — kérdezte, balkarjára támaszkodva, kíváncsian a fiatalasszony.

— Boldog?

— Úgy gondoltam, mikor férjhezment. Szerették egymást?

— Én szerettem az uramat. Szép, magas, feketehajú, feketeszemű ember volt. Az asszonyok, lányok megfordultak utána, mikor menyasszonykoromban végigment velem az utcán. — Hogy ő szeretett-e engemet? — Azt hiszem, igen. Legalábbis úgy mutatta. S ez nekem elég volt a boldogsághoz.

— És később? — faggatta az asszonyka.

— Később? — Megváltozott, közönyös lett. Már nem vitt sehová. Csak odahaza keltem, hogy minden készen várja, ha megjön. A maga útjait járta. Jött-ment, ahogy tetszett. Sose kérdeztem, hol járt? Másoktól hallottam, hogy látták a korzón ezzel vagy azzal a nővel. Azt se kérdeztem. Meg is mondtam, hogy ne beszéljenek róla, nem érdekel. Abba is hagyták.

— Szegény néni! — mondta részvétellel a fiatalasszony. — Én nem tudtam volna ezt elviselni. Nem tudom, mit csinálnék, ha észrevenném, hogy az uramnak nem kellek többé. Nem is akarok rágondolni — mondta izgatottan. — Csak hogy bírta ki a néni?

— Kisfiam ott volt mellettem, ha nehéz volt, ránéztem, s ez eszembe juttatta, hogy élnem kell valakiért. Szeretete, ragaszkodása pótolta, amit elvesztettem.

— S ő sohasé érezte, hogy mi van odahaza?

— Egyszer-kétszer, kiskorában, de akkor még nem tudta föl-fogni ésszel, később meg nem beszélt róla, én sem. Talán hallott is valamit az apjáról — lehet, hogy látta is nőkkal a korzón, de nem tett róla említést, hogy kíméljen. Apjának megadta a tiszteletet, de nem közeledett hozzá.

— A néni nem vett észre semmit?

— Nem jártam férjem után. Többnyire odahaza ültem, végeztem dolgomat. Jóismerőseim kerestek fel időnként, azok se beszéltek róla, tudták, hogy nem szeretem — amit láttam egyszer, az is véletlenül történt.

— Ugyan mesélje el a néni — unszolta a fiatalasszony, gyermekmódra összetéve kezét.

— Nem szívesen beszélek róla — kezdte ő. — Bár rég volt, rosszul esik fölidéznem. Különösen, ha arra gondolok, hogy senki sincs már életben. Vannak fájdalomak, melyeket sohasem felejt az ember. De ha már annyira kér, elmondom.

Tizenhét esztendővel ezelőtt történt. A fiam tízéves múlt, s az első gimnáziumba járt. Nagy hideg volt, a vasútvonalakat sok helyen behavazta a hó, az iskolákat két hétre bezárták. Fölhasználtam az

alkalmat, s fiammal elutaztam édesanyámhoz, aki akkor még élt. Az egy hét, amit nála töltöttem, visszaadta nyugalمامat. Ebben a hangulatban tértem vissza.

Már besötétedett, mikor megérkeztünk. Autóbuszra ültünk, hogy mielőbb otthon lehessünk. Én útközben meggondoltam magamat, s elhatároztam, hogy kimegyünk a telepre, férjemhez, s vele együtt jövünk majd haza. Nem tudom, miért, de vártam valamit. Legalábbis, hogy örülni fog látogatásunknak, s barátságos lesz hoz-zánk. Mert odahaza nem volt az. Keveset beszélt, csak a legszüksé-gesebbet. Nem szerette, ha kérdeztünk. Le is szoktatott bennünket róla. Mindig elfoglalta magát valamivel. Hol belemerült újságjába, hol a rádiót hallgatta.

Odaszóltam fiamhoz:

— Nem szállunk le a sarkon, hanem elmegyünk apuért és meg-lepjük. Nem tudja, hogy megjöttünk, meg úgyis rég nem voltunk nála. Utána együtt megyünk majd haza.

Úgy is történt. A telepnél leszálltunk, bementünk, s oldalt ke-rülve, lesétáltunk a vállalat pénztárának ráncosablakáig. Férjem volt ugyanis a gyár főpénztárosa.

De amint benéztem az ablakon, elszorult a szívem. Férjem asz-talánál állt, a vele szemben levő kisebb asztalnál pedig egy szép, fiatal, hamvasszőke lány, aki pénzt csomagolt. Férjem mondott neki valamit, mosolygott is hozzá, s közben úgy nézett reá, ahogy csak egy szerelmes ember nézhet. A leány munkája közben rá-ráemelte hosszúpillás, csillogó szemét, azután csöppet elpirulva, lesütötte. Mi-kor ezt megláttam, csak épp hogy bekopogtam, azután nem törődve vele, hogy férjem fölismert-e vagy sem, megfordultam, s fiammal megindultam az épület bejáratá felé.

Ajtajához érve, kopogtam és benyitottam. Ő akkor már aszta-lánál ült, jöttünkre fölállt, ránézett, s a helyett, hogy örült volna, ridegen azt kérdezte:

— Miért jöttetek?

Csakhogy ki nem nézett bennünket.

Kimentünk a folyosóra, ott azt mondta, hogy ne várjuk, munka-idő után majd utánunk jön.

Fiához egyetlen szava se volt. Látszott rajta, hogy szabadulni akart tőlünk.

Nem válaszoltam, könnyes szemmel kifelé indultam. Odakünn, ahol már senki se láthatott, nem bírtam tovább, elkezdtem sírni.

Fiam szomorúan nézett reám. Nem tudta elképzelni, miért sí-rok. Aztán kezem után nyúlt, úgy mentünk szóltanul haza.

— Miért nem hagyta ott a néni?

— Maga se hagyná ott azonnal az urát. Meg ott volt a gyerek. Ki iskoláztathatta volna? — De három évvel később közel álltam hozzá.

— Mesélje el azt is a néni.

— Sosem tudtam pontosan, mennyi az uram fizetése — kezdte. — Legaiábbis később. Én nem kérdeztem, ő nem mondta. Azt sem, mennyi fizetésemelést kapott időnként. Ugyanúgy volt a remunerációval is. A pénzt magánál és a gyári kasszában tartotta. Ha szükségem volt valamire, kérnem kellett. Nem mondom, hogy nem adott, de néha mogorván, kelletlenül. Éppen azért mindent részletfizetésre vásároltam. Így csak egyszer kellett hozzá fordulnom pénzért, a hónap elején. Akkor elmentem abba a néhány üzletbe, ahol vásárolni szoktam, és kifizettem a részletet.

Ily alkalommal történt. Épp benyitottam az egyik divatárkereskedésbe, mikor egy nő azt mondta az üzletvezetőnek, hogy „Boros főpénztárnok úr” — vagyis az uram — majd kifizeti. Nem láttak engem, mert tömve volt az üzlet, s így nyugodtan átmehettem a szemközti pulthoz, mintha én is venni akarnék. Onnan szemügyre vettem a leányt, aki egy közepes csomaggal kifelé indult. Sovány volt, hosszúkás barnaarcú, szürke, számító szemü. Szája kifestett, ajka duzzadt. Se nem szép, se nem csúnya. Azelőtt sohasem láttam, nem tudtam, kicsoda. Nem gondoltam volna, hogy férjem pénzt költ a nőkre, s hogy futja a fizetéséből. Ezért titkolta hát előttem.

Mérhetetlenül el voltam keseredve. Délben azonban nem szóltam semmit. Fiam miatt sem. Meg úgy sem lett volna eredménye. Csak ha azonnal ott hagyom. Ezért, mikor magamra maradtam, elhatároztam, hogy hazamegyek anyámhoz, s többé nem térek vissza.

Felöltöztem hát, egy táskába becsomagoltam legszükségesebb dolgaimat, lezártam a lakást, s elindultam az autóbuzsmegállóhoz, hogy kimenjek a háromnegyedötös vonathoz. Levelet, üzenetet nem hagytam. Ha férjem tovább is velem akar élni, — gondoltam — tudja, hol kell keresnie. Fiam miatt is, akit egyelőre nem szándékoztam magammal vinni.

Rossz hangulatban vártam az autóbuzsra. Valamivel négy után megérkezett, s én fölszálltam. Akkor jöttek ki a diákok a közeli gimnáziumból. Köztük fiam is. Sötétkék, aranyzsinóros diáksapkában, rövidnadrágos pepitaruhában. Sápadt volt, fáradtnak, lehangoftnak látszott. Többedmagával közeledett felénk. Mikor odaért, futólag fölnézett az autóbuzsra, tekintete találkozott az anyémmal, s szomorú, barna szeme riadtan tapadt reám.

Elvált diaktársaitól, és bejött táskásan hozzám. Egészen hátul ültem, közelemben senki, zavartalanul beszélgethettünk.

Megállt s nyugtalanul kérdezte:

— Hová mész, anyám?

— Haza, fiam — válaszoltam elfogódottan. S az ablak felé fordultam, hogy ne kelljen szemébe nézmem, mert még elsírtam volna magamat.

— Miért akarsz elmenni? — kérdezte, merőn a padlót bámulva. Hallgattam. Nem akartam neki azt mondani, hogy „apád miatt.”

— Ne menj el — kért szomorúan.

Még mindig hallgattam, és kifelé néztem.

— Anya — fogta meg a kezemet, és éreztem, hogy közel áll a síráshoz.

Még mindig kifelé tekintettem, azután megszólaltam:

— Nem megyek el, fiam. itt maradok, — mondtam és fölálltam.

— Gyere, hazamegyünk.

A kalauz meglepődve kérdezte, mikor leszálltam.

— Hát nem tetszik elutazni?

— Nem, meggondoltam. Majd máskor — válaszoltam.

— És aztán? — sürgette a fiatalasszony.

— Aztán — vége.

— De mi történt odahaza?

— Mi történhetett volna? Folyt tovább az élet. Férjem nem tudta meg, hogy ott akartam hagyni. Azt sem, hogy láttam szeretőjét az üzletben.

— Ilyen csélcsep maradt egész élete végéig — folytatta az öregasszony. — Szép, elegáns ruha, korzós nő: ez volt neki a legfontosabb. — A családja? — legyintett. „A vén gavallér!” — csak így hívták. Férfiismerősei, mert barátai nem voltak, „Vén kakas”-nak is csúfolták, aki mindig csibehústra vágyik.

A vén számár még élete utolsó hónapjaiban sem változott meg. Amikor már rá se néztek a lányok, mert nyugdíjából nem tudta őket pénzelni, s amikor már nem volt senkije, csak én. Még halála előtt is tetszeni akart, még akkor is gavallérnak akart látszani.

Súlyossá vált betegségében egy szép, fiatal, szőke, horvát származású orvosnő kezelte. Annyira kedves volt, hogy többször odahaza vizsgálta meg. Biztosan tudta, hogy nincs sok ideje hátra, s azért.

Utolsó nap, elfoglaltsága miatt, csak este jöhetett. Férjem, aki nappal csak ritkán feküdt le, mint mindig, akkor is kiöltözve, megborotválkozva várta a szép doktornőt. Mert roppantul hiú volt magára.

Amikor végetért a vizsgálat, uram, szokása szerint, kikísérte az orvosnőt az előszobaajtóig. Minthogy már láttam, tudtam, hogy ezután mi következik. Ismét összeüti bokáját, mélyen meghajlik és kezetcsókol. Úgy, mint valamikor a régi időkben.

Akkor este is hallottam, hogy bokáját összeüti, de nyomban utána zuhanást is, mire nyílt az ajtó, s beszólt az orvosnő, hogy jöjjenek és segítsenek. Ketten cipeltük be aztán férjemet és fektettük ruhástól a fölbontott ágyára. Még mindig nem tért magához.

Az orvosnő újból megvizsgálta, és injekciót adott neki. Ő tovább feküdt mozdulatlanul. Álltunk és szóltanul néztük.

Megkérdeztem a doktornőt, életben marad-e? Nem válaszolt, csak megrántotta a vállát. Ebből eleget értettem.

Ő azután elment, én meg ott maradtam. Legjobban szerettem volna sírva ráborulni az uramra, de örködnöm kellett. Hátha magához tér, s akkor nem szabad, hogy úgy lásson.

Végre nem győztem a virrasztást és lefeküdtem. Éjjel, nem tudom miért, fölriadtam. Első dolgom volt, hogy ágya felé néztek, de üres volt. Biztosan kibotorkált valamiért a konyhába, gondoltam. Fölkeltem hát és utána mentem. Csakugyan ott találtam. Égett a villany s ő ott feküdt, hosszában elnyúlva, sötét ruhájában a cementen. Már halott volt. Arca alig változott. Majdnem olyan volt, mint életében. Komoly, férfias, határozott. Csak sasorra kiállóbb, vonásai mélyebbek. Így fejezte be életét. Még utolsó óráiban is arra gondolva, hogy tessék, és gavallérként hódolva bókoljon egy szép nőnek — végezte be az özvegy visszaemlékezéseit.

— Érdekes volt, csak szomorú — mondta a fiatalasszony, aki az utolsó részt, felajzott kíváncsiságában, már ülve és nyitott szájjal hallgatta.

— Az élet is szomorú — válaszolta az özvegy. — Nekem ugyan-csak kevés jutott örömeiből.

Elhallgattak. A két asszony a vén gavallér sorsán tűnődött.

Közben megkezdődött az alkonyatelőtti betegvizsgálat. A folyosóról léptek és ajtócsapódás hallatszott. A magas, deresedő, fehérköpenyes orvos sorra járta a betegszobákat, s fölfont szemöldökkel mindegyiktől megkérdezte, hogy érzi magát.

A két fiatalabb asszony titkos reménykedéssel várta. Hátha azt mondja nekik, hogy nincs szükség operációra, s két-három nap múlva hazamehetnek. Haza, vissza az életbe!

Az öregasszony semmit se várt. Tudta, hogy még hetekig benn kell maradnia a kórházban, s ezalatt semmi se lesz, ami megszabadíthatná a bennfekvés unalmától. Még az éjszaka sem, hogy álommal könnyörülne meg rajta. Akkor meg emlékei foglalkoztatják s az az ember, akit rosszaságában is annyira szeretett.